

Л.Н. Гумилев атындағы
Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫ

ФЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

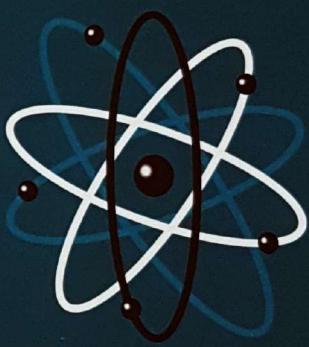
ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

SCIENTIFIC JOURNAL **HERALD**

L.N. Gumilyov Eurasian
national University

ISSN 1028-9364

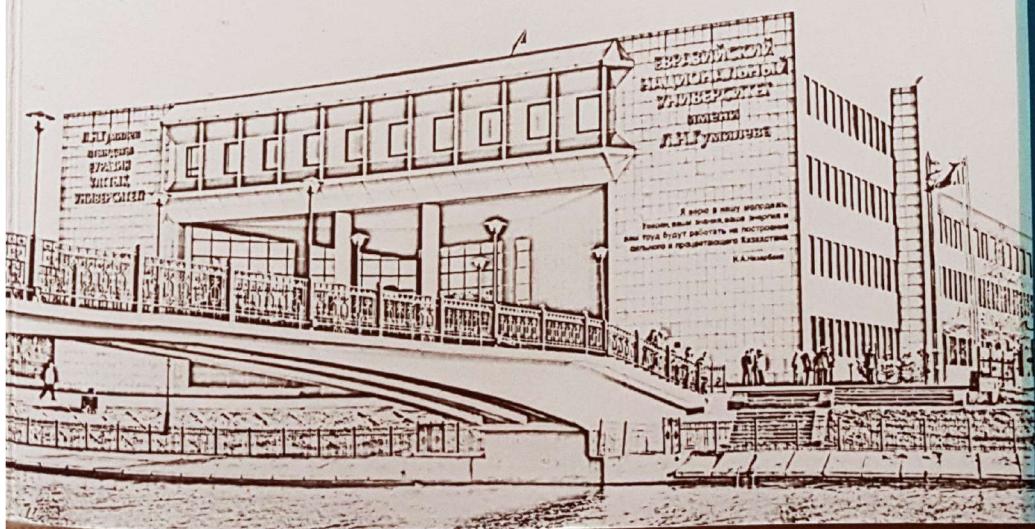

№ 3 (112) 2016

1995 жылдан шыға бастады ■

Основан в 1995 г. ■

Since 1995 ■

I
БӨЛІМ

<i>Сейитова Ш.Б.</i>	
Шығыс Қазақстан ономастикалық жүйесінің тілдік сипаты.....	184
<i>Сейитова Ш.Б.</i>	
«Бірлік» сөзінің тілдік ерекшелігі.....	187
<i>Себеирова Р.М.</i>	
Отражение национального характера в языке и ее проявление в ценностной картине мира.....	190
<i>Сыздыкова Г.О., Кадеева М.И., Бектурова Ж.Б.</i>	
Тілдік тұлғаның лингвоэкологиялық сипаты.....	193
<i>Сыздыкова Г.О.</i>	
Әпостык жылардағы «де» етістігінің народнотатарский аспекті.....	198
<i>Сүйерқұл Б.М., Есенова К.Ө.</i>	
Қазак тіліндегі зұлым күш иелері атаулары колданысының теолингвистикалық ерекшеліктері.....	204
<i>Тажибаева С.Ж., Козырев Т.А.</i>	
Қазіргі Қазақстандағы тілдік жағдай.....	209
<i>Таласаева Ж.С., Кадыров Ж.Т.</i>	
Жырау шығармаларының көркемдік ерекшелігі.....	213
<i>Таусогарова А.К.</i>	
Әлем бейнесінің қазак ертегілерінде концептуалдануы..	219
<i>Тойғанбекова М.Ш., Наралиева Р.Т.</i>	
Қазак балалар әдебиеті – ұлттық мәдениетіндегі рухани іргетасы.....	225
<i>Уразбекова М.К., Аксёнова И.Н.</i>	
Факторы развития культуры Китая и китайского языка в Казахстане.....	228
<i>Шапкова Г.К.</i>	
Гендерная маркированность объявлений о знакомстве...	233
<i>Шоқабаева С.С.</i>	
Өнімсіз жүрнектардың географиялық терминдер жасаудағы қызметі.....	238

ТАРИХ / ИСТОРИЯ

<i>Абдрахманова Г.С.</i>	
Социально-экономическая политика «омских» правительства в Восточном Казахстане в годы гражданского противостояния.....	242
<i>Абдрахманова Г.С.</i>	
Контрреволюционные правительства и Алаш-Орда.....	248
<i>Азмұханова А.М.</i>	
Түркі элитасы және рухани құндылықтар: тәжірибе және таным (XIX-XX ғғ. тоғысы).....	254
<i>Akylbayeva I.M., Malgarayeva Z.B.</i>	
Soviet national politics as a factor of interethnic strains in post soviet republics (on the example of Kazakhstan)....	260
<i>Альжанова Э.Е.</i>	
Проблемы историографии развития производительных сил Туркестанского края второй половины XIX – начала XX вв.....	267
<i>Алпысбес М.А.</i>	
Бердікожа батыр – казак жері мен елін корғаған кайраткер (XVIII ғасырдағы казак-қыргыз катынасы тарихы).....	267

<i>Алпысбес М.А., Саметова Г.С.</i>	
Историографический анализ проблемы исторической урбанистики Казахстана В XVIII - 30-е гг. ХХ вв.....	284
<i>Альжанова Б.К.</i>	
Маргинализация и пауперизация казахского крестьянства в конце 1920-х-начале 1930-х гг. (на материалах Центрального Казахстана).....	291
<i>Артықбаев Ж.О., Ильясова З.С.</i>	
Оғыз мәселесі және олардың ортағасырлық қалалық өркениеті (әл-Идриси деректері бойынша).....	295
<i>Ахметова Г.М.</i>	
Роль женщин в торговой сфере Казахстана в конце XIX – начале XX веков.....	303
<i>Дауірбаева У.Е.</i>	
Қазак халқының XIX ғасырдың екінші жартысындағы ұлт-азаттық козғалысы және казак байлары.....	309
<i>Ельмуратова Б.Ж.</i>	
История повседневности как научное направление.....	314
<i>Ибадуллаева З.Ө.</i>	
Қожалардың ислам дінін таратудағы орны.....	318
<i>Исенов О.И., Наурызбаева Э.К.</i>	
Қазак қоғамындағы тарихандар институты: тарихнамалық шолу (1917-1991 жж.).....	321
<i>Өтен Г.Ж.</i>	
Мұрагат құжаттарындағы өнер тарихына қатысты деректер.....	328
<i>Кабылтаева С.К.</i>	
Роль батыров в военно-политической истории Казахстана XVII-XIX вв.....	333
<i>Каленова Т.С.</i>	
Жүсіпбек Аймауытов және Семей мұғалімдер семинариясы.....	339
<i>Мусагалиева А.С., Мусабекова Р.М.</i>	
Начало депортации и спецпоселенческой политики в Северном Казахстане в 30-годах XX века (на материале Акмолинской области).....	345
<i>Мустафина Р.М.</i>	
Некоторые аспекты деятельности культовых учреждений в Казахстане.....	349
<i>Примкулова Г.Ж.</i>	
ХХ ғасырдың 50-90-шы жылдары отандық этнографтардың зерттеулерінде казактың материалдық мәдениеті.....	353
<i>Сандыбаева А.Д., Сандыбаева А.Ғ.</i>	
1917-1940 ж.ж. Түркістан қаласының саяси, әлеуметтік-экономикалық жағдайы.....	358
<i>Сугрелимова Г.Б.</i>	
Великая степная цивилизация и идеи евразийства: исторический аспект.....	363
<i>Тастанбеков М.М.</i>	
Заратуштра және зороастризмнің ежелгі кезең діні ретіндегі маңызы.....	367
<i>Тұрсын Х.М., Исаев М.С.</i>	
Отандық тарих философиясының мәселелері.....	372
<i>Шалдарбекова А.Б.</i>	
Некоторые аспекты истории международной торговли в Анатолии.....	377

- 4 Дағын Абай. – Алматы: Гилим, 1997. – 296 б.
- 5 Qazaq adebi tilininin sozdig. On bes tomdyik. 6-tom. – Almaty, 2011.-744 b.
- 6 Qazaq adebi tilininin sozdig. On bes tomdyik. 7- tom. – Almaty, 2011.-752 b.
- 7 Qazaq adebi tilininin sozdig. On bes tomdyik. 11-tom. – Almaty, 2011. -752 b.
- 8 Qazaq adebi tilininin sozdig. On bes tomdyik. 12- tom. – Almaty, 2011. -752 b.
- 9 Qazaq adebi tilininin sozdig. On bes tomdyik. 15- tom. – Almaty, 2011. -752 b.

Сүеркул Б.М., Есенова К.У. Теолингвистические особенности применения наименований темных сил в казахском языке (Анализ материалов /пятнадцати томного/ словаря литературно-казахского языка).
Статья посвящена вопросам изучения семантики демононимов на материале «Словаря казахского литературного языка».

Ключевые слова: теоним, теолингвистика, демонология, демононим, словарь.

Suerkul B.M., Esenova K.O. Theo linguistic features of the dark forces application names in the kazakh language (Analysis of fifteen languid literary vocabulary of the Kazakh language).

The article is sanctified to the questions of study of semantics of demononyms on material of «Dictionary of literary Kazakh».

Key words: theonym, theolinguistics, demonology, demononym, Dictionary.

Редакцията 04.03.2016 кабылданды.

ӘОЖ 81`27

С. Ж. ТАЖИБАЕВА¹, Т.А. КОЗЫРЕВ²

филол. к. д., Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ түркітапу кафедрасының профессоры,

tazhibaeva_szh@enu.kz¹,

филол.к.к. Халықаралық Түркі академиясының сарашысы, Астана

kozyrev@ngs.ru²

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТІЛДІК ЖАҢДАЙ[°]

Қазіргі Қазақстандың тілдік жаңдай мен тәуелсіздік алгаты откен 24 жылдың ішіндегі оның бағасы беріледі, мемлекеттік тілді мемлекеттік тілдің оның қоғамдағы ролі тұратын мәселелер көтеріледі. Қазіргі кезеңде Қазақстандың тілдік саясат озекті екендігі және ең алдымен қазақ тілін жаңодандыруға, оның қолдану аясын көздейтуге бағытталып отырғаны корсетіледі.

Бұл тұстақтаған мемлекеттік тілдің деңгезге мемлекет таратынан жасалған объективті қажеттіліктерге ерекше назар аударылған. Бұл тұжырым 1991 жылдан қазіргі кезеңге дейін қазақстанның социум құрылымында болған озгерістерді талдау барысында жасалды.

Тұйин сөздер: тілдік саясат, тілдік жаңдай, мемлекеттік тіл, ресми тіл.

Қазір, жас Қазақстан мемлекетінің тарихи жолының ең маңызды сатылары артта қалып отырған кезеңде, сол жүріп откен жолдың алі күнге дейін өз шешімін таппаған бір саласы – тілдік саясат пен елдегі тілдік ахуалға баға беретін кезең келді.

Қазақстанда тілдік саясат қазақ тіліне катысты тиімді жүргізілді деп есептеуге бола ма? Егер тек кана сандық мәліметтерге жүгінсек, жок деп жауап беруге болады. Бірақ, дегенмен, тілдік саясаттың дұрыс жүргізілгенін растайтын басқа да факторлар бар.

Мысалы, Қазақстанның жоғары білім беру саласында тілді оқытуды реформалау бағытында айтартылған кадамдар жасалды. Егер, бұрындары жоғары оку орындарына түскенде ауылдан келген балалар кындыққа душар болса ЖОО-на түсу үшін орыс тілін жаксы менгеру кажет еді, ал қазіргі кезеңде қазақ және орыс тілдерінде оку тен дәрежеде ұсынылады. Жоғары білім алушылардың контингентінде де айтартылған

өзгерістер бар. ЖОО-да білім алушылардың жартысъна жұғы ауылдық жастар болып табылады. Еңдеу көстілділіктің концепциялары мен мемлекеттік тілдің қызымет аясынан көңең таңбада. Осылайша, Одан басқа бүгінгі күн мемлекеттік тілдің дамуы мемлекет тарағынан да құшты колдура табуда. Осылайша, тәуелсіздік жылдары казак тіліндегі оқытыйтын 1000-нан аса мектептер салыны. Оның нағызесі ретінде мемлекеттік тілде оқытыйтын мектен окуышыларының саны 900 мынан (тәуелсіздіктің алғашқы жылдары) 1,7 млн-ға деңгей ескенин атап көрсетуге болады. 70% жөргары мемлекеттік органдар көзірі таңда мемлекеттік тілде іс жүргізеді [1].

Елдін мемлекеттік саясатының концептуалды жағы КР Парламенті, Президент деңгейі КР Үкіметінде кабылдаган көлесі Зандарым анықталады: «Қазақстан Республикасындағы Тілдер туралы Заны» (1997 ж. 15 шілде), «Мемлекеттік тілдің колдану мен дамытудын 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы туралы Қазақстан Республикасы Президенттің Кауысы», «Қазақстан Республикасындағы тілдік саясат концепциясы», «Үштұғырын тіл» Бағдарламасы [2].

Сонымен катарап, тілдік саясатка байланысты теориялық және практикалық бағыттарға шешілгенең беріктар мәселе бер.

Ен бастысы, Қазақстандағы тілдік саясат туралы мәселе ең алғаш рет көтерілген көзендең көлесілер мен когамың осы бағыттарға істелген жұмыстардың ақырыгы стратегиялық мақсаты мен шының мүмкіндіктерін түсінебейн түннілді. Бұл тұста олардың ең басты көзінде жеткілікісі болды. Беделін көтерең үтімін шектелді, бірақ ол сол көзенде жеткілікісі болды.

Осы мәселенең төрерінек түсінілдірілген. Ен бастысы, көзірігін когамда барлығына ортак тілдік саясатты жүргізуінде ақырыгы максаты туралы түсінік елі калыптаскан жок. Тілдік мәселе мен байланысты уш түрлі негізгең көзінде атап көрсетуге болады:

- бірінші кезекарас бойынша казак-орыс костілділігін өтпелі көзенің мәжбүр шарасы ретінде көрастыру кажет, бұл тұстаңы ең соңғы максат казак тіліне ауысу болып табылады деген көзінде үлттік-патриоттық сектор колдайды;

- екінші кезекарас бойынша казак және орыс тілдері бір-бірін ығыстырмай, барлық когамдық қызыметтердің екінші максатын атқаруы тиіс деген көзінде үстанады: болашакта жалпыкогамдық костілділік нормаға айналу керек;

- үшінші кезекарас сәйкес (оны үстанушылар өз ойларын көпшілік алдында сирек айтады, бірақ дегенмен когамда бар – әсересе европаланған калаңынан қазактар арасында көздесетін топ) казак тілін мемлекеттік тіл деп жарияла ау баста көтіле болды: жалпыға түсінікті және әлеуметтік ортада анағұрлым қажетті орыс тілінде ари каратай үстемдік етіу және когамдық барлық негізгі қызыметтердің атқару асеруі көрек еди, бұл тұста казак тілін үрлену және колдану әрбір азаматтың жеке ісі болып кала беруі керек.

Біз үшін анағұрлым проблемалы, бірақ абсолютті шыныңы болып табылатын факт, унитарлық мемлекет болып отырган және солай болып тақала беретін Қазақстан секілді мемлекетте азы-кеңін шыныңын жаһанасының жағырада аталаған нұсқалардың ішіндегі бірінші және үшінші нұсқалар болып табылады. Шындығында да, осыны алемдік тәжірибе дәлелден отыр, ешбір жерде, тагы да кайталап айтамыз, унитарлық мемлекеттің ешбіріндегі тән дәрежелі костілділік (немесе көп тілділік) болған емес, болмайды да. Мысал ретінде швед тілі екінші мемлекеттік тіл ретінде колданатын Финляндияны атауға болады, бірақ ол жерде көпшіліктің тілі фин тілі үстемдік айдан анық, дегенмен швейцар тілін менгеру кейір қызыметтерге көрек екен рас. Аз біз болсаң бұл жерде сәндік емес, нақты, шындығында қызымет атқарғатын тән дәрежелі костілділік туралы айтап отырмыз [3].

Екінші, «империалы» немесе, нақтырақ айтсак идеалистік көзінде атқарғылар көбінесе Канада, Швейцария сәкілді мемлекеттердің тәжірбесіне сүйенеді, бұл ретте олар бұл мемлекеттердің федеративтік және конфедеративтік құрылымын, ал олардың федеративтілігі тек қана территориялық (АҚШ немесе ГФР сәкілді) емес, ал этно-территориаль, яғни көлайсұз екенін есепке алмайды, ал бұл Қазақстан үшін ете қауіптің будылыштың модель: елді федерациялауды құн тәртібіне қоядын еті Қазақстандағы саяси жағдайлардың тұрсындығында алып келеді. Унитарлық мемлекетте костілділік тән сактау, яғни екі тілді тасымалдаушылар бір-бірең кедегі көлігімей, «параллельді» олшемдерде, әрқайсысы қогамының барлық салаларында әзәрнің тілдерін колданып емір сүре беруі, екіншік орай, жай ғана техникалық жақтан іске аспайтын күргак княл [3].

Соңғы екі көзінде («қазақстандыру» мен «орыстандыру») екесінен көбірік бірін таңдаудың өзі біздің жағдаймызда киын. Бірінші («қазақстандыру») нұсқасын іске асыру – теориялық жақтан мүмкін, бірақ техникалық жақтан киындық туғызында және үлкен әлеуметтік-саяси қауіптермен жаһасады. Екінші көзінде («орыстандыру») іске асыруға интеллектуалды эксперимент ретінде түскенің өзінде оны іске асыруға кеш калдық.

1990 жылдан көзірігі көзенде деңгейі Қазақстандағы тілдік саясатқа байланысты жастардың осы тобының әлеуметтік жақтан болатын өзгерістерден күтептің нағызесінде өзінде оны айттуға болады: бүгінші

күн осы өзгерістер кашшалықты шының және орындалытының қарамастаң, олар көзір бар жаңе шындаға кетпейді. Қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде тұрастап ақын анықтады, оның анықтамалары обдел сиңіп койды.

Мемлекеттік саясаттың сактықпен жүргізуінде Қазақстандағы екі үлкен үлттық арасының, сондай-ақ, қазақтардың өз ішінде бар екі тоның арасының қактығыса алып көлештің кауіптің болдырмаудан түннілдіде (мемлекеттік тілдің айналымға мейліншінде төзінін қалайттың төз және мемлекеттік тілдің дамыунаңа көнестіктерінде, көзірігі көзенде бұз мәселенең белдіртін екінші төз). Бірақ, жогарыда көрсөтілгендей, көзірігі көзенде да ары қашеюне алып келеді. Жаңын арадаты жылдарындаң жас жаңе әлеуметтік белсенді өкілдері тез арада мемлекеттік тілді – бастанкыда пассивті түрде; егер қазақ тілінде сойлемесе де, түсінүді мемлекеттік тілді – бастанкыда пассивті айналымын мәселе. Осы мәселенең болуы проблеманың езектілігі мен оны тез жаңе жедел шешүү талап таңындастырады дауласу алеутінін есүі үшіншідегі деп сенімді тұрақ айттуға болады.

Жағарыда айтылған қауіптілердеп баска алға де болса толық сезінің үлтімеген тагы да бір қауіп бар. Ел тұрғындарындаң бір белгінін мемлекеттік тілді білемей немесе түсінбей жағдайындағы қазақ тілінде көпшілік алдында көз келген сөйлеуші немесе жаузын шын мәнніде барлық қазақстандықтарға емес, тек көзіндең түсініттің этикалық қазақтарға ғана қарата сез айтады.

Басқаша айтқанда көз келген қазақ тілінде сөйлеуші немесе жаузын тек қана этностық жақтан біркелкі аудиторияга ғана қарата сөйлейе алады. Ол, вег өзегінде, айтылатын және жаузындың такырыпнен пән танымын шенберінде асерин тигізеді. Саяси адептілік шекарасы туралы түсінік төміндегі түрде езегерді. Мысалы, басқалар өзін «тындалайтының» ғана емес «тыңдалдың отырганын» да билігін тақырып авторы әзәрнің этикалық тайпаластарына (біздің жағдайда қазақтар – қазақтарға) қарата сез айтады.

Сонымен, көнілге конымыз диагноз шығады: көзірігі көзенде Қазақстанда біздің көзімізде скі түрді «жарыспалы» қогамдық-саяси дискурс калыптасады. Осының нағызесінде, оны екі дискурстың базасында екі түрлі саяси мәдениеттің, оның ары қарайтын нағызесінде, оны екі түрлі, бір-біріне «жарыспалы» азаматтық санының түрді дамиды. Бұл, сіра, қазақстандық қогамының бірлігінен етіндей қауіптің тұларды, себебі қазақстандықтардың біртұтас азаматтық үлтка бірігін мүмкіншілігін түбірімен жояды.

Егер біздің қогамда осындай тілдік белгінде ары қарай сактаға беретін болса, КР азаматтары бір саяси шатыр астындағы біртұтас азаматтық қогамға емес, екі болек қогамға зөвлөшінде үлтімеген біртебір дамиды. Осы жерде жағарыда айтылғандың тагы да бір есеке гүсірүе жақтегіт түннідан отыр, қазақ және орыс тілдін алем бір-біріне виртуалдық жағынан жарыспалы болса да физикалық жақтан үлтка жаңында жақынды тұрда езера байланысын жатыр, ал осы үдеріс ары қарай күшип туседі. Бұл жағдайда екі мәдени-тілдік адемнің «виртуалды жарыспалылығы» сактау жол берілмейтін және қауіптің сән-саңтағат [4]. Жағарыдағы метафораны жағдайтыра отырып, «орыстаптілердің қазақша айтылып жағындардың түсінбей жағдайы», уақытта болса да ол біздің дай-жанжалдың жағдайдан көрініп, бірақ ламудың жана сатысында ол жалпы үйдің тұрғындарының біртұтастығына кедегі көліктегін проблемалы айналып отыр.

Жағарыда суреттегін екі жарыспалы дискурстың калыптасуы көзірігі көзенде ете езекті болып табылады, бірақ екіншік орай, саны ете аз мамандар тобы болмаса, қогамда алға сезімей отыр. Бұл үздістен шығу шын, тагы да орыс тілді тұрғындар, әсересе жастар пассивті түрде, түсінүе дәрежесінде болса да мемлекеттік тілді мемлекеттік тілді менингеру кает. Осы мәселенең шешүү үшін КР Білім және ғылым министрлігі орыс мектептерін бітірушілерге қазақ тілінен, ал қазақ мектептерін бітірушілерге орыс тілінен биршінші үлттык жағдайдағын көзіндең бессіші пән ретінде енгізіді.

Қогамда да өзегірістөр болып жатыр. Мысалы, көзірігі көзенде Қазақстандағы жана шыныңылық ретінде этикалық орыстар және қазақтардың арасынан орталық ТВ қазақ тілінде бағдарламалар жүргізгөтін тележурналистердің шыбын жатканды атаяға болады. Бұл көзірігі көзенде сшікмід таң қалдырымады. Осылайша, біргінде бірнеше жыл бұрын әлдекімдерге құрғак киял болып көрінген жаңы азаматтық үлт калыптасуда. Танымал шетелдік мамандар да осыдан бірнеше жыл бұран мойындағанындей, қазақ тіліндең «казақтардың тілінен» Қазақстан Республикасы азаматтарының тілінен айналып келеді [5].

Тәуелсіз Қазақстанның жана тарихи және геосаяси жағдайында орыс тілі біздің елімізде орыс тіліндең түрдегін деңгейде енгізілгөтін.

Одан баска, орыс тілі жалпы білім беретін орта мектептердегі, ЖОО-да және елеімдегі ЖОО-ға түсүшілер тапсыратын кабылдау емтиханындағы міндетті пән болып отыр. Осылайша байланысты, Қазақстандың көзірігі даму жағдайындағы орыс тілінің даму процесі, оның мүмкіншіліктері, бейімделу мен омиршілдік де үлкен кызығушылық тудырып отыр. Бұл мәселе шетелдік зерттеушилерді де толғанырудыра [6].

Корытынды жасап, жаңын арада шешімін табуға тиісті міндет – тілдік мәселе мен ұтаралық қатаинастар Bірнішіден, ең алдымен шешімін табуға тиісті міндет – тілдік мәселе мен ұтаралық қатаинастар

салаларын накты айрыны, екі жақ болу. Бұл үшін казак тілін мемгерген орыс тілді жас оқылдардан алеуметтік когамда тәз арада нақта болуы кажет.

Екиншіден, мемлекеттік қызын жеткілікті түрде құшті болуы тиіс, бірақ ол накты бағытталған – барлық орыс тілділердің қомтымай, жекелеген кәсіп топтарды және белгілі жастағы азаматтарды гана қамтуы мүмкін (жоғ. қараныз). Дегенмен, осы жерде өмірдің өзі көптеген нәрселердің орынына койып отыратынан да көрсету кажет – 8 жылдың бүрін Елбасы атап корсеткендегі, «казак тілін білу жеке бәсекеге қабылдыштылған шарттарының бірі болып табылады» [7].

Үшіншіден, казак тілін түпкілікті сидир үшін, әсіресе жас және алеуметтік жастағы алеммен салалардың жақындығынан барлығын корытады. Біз көлесі мәселелердің тағы да кайталаң айттымын айналып алып көрсөткіндердің оның әлеуметтік салады боліп алу кажет. Мысалы, іргелі гылымдар, медицина және жаңа және жекелеген елдірін дүркес [8].

Жогарыдағы айттығандардың барлығын корытады келіп, біз көлесі мәселелердің тағы да кайталаң айттымын айналып алып көрсөткіндердің оның әлеуметтік салады боліп алу кажет. Сонының «Қазақстан Республикасындағы Тілдер тұралы» Занының орталық айналып алып көрсөткіндердің оның әлеуметтік тағы да кайталаң айттымын айналып алып көрсөткіндердің оның әлеуметтік салады боліп алу кажет. Мысалы, іргелі гылымдар, медицина және жаңа және жекелеген елдірін дүркес [8].

Біздің ойымызша, бұл үдерістік жылдандағынан казак тілін құшпен ендіру мүмкін емес болса да, бұл мәселенің шешүүді үзак мерзімде калдыру одан да бетер проблемаларды тудыруы мүмкін.

Міні сондықтан да стратегиялық макассатты айын сезіну кажет – ол казак тілінің шынайы және жаңа пайдаланудағы мемлекеттік тілге айналуы. Парадоксалды түрде, дәл осы – кәжегінше түбекейлі стратегиялық макассаттың нәтижесінде тілдік салада шынайы кепілдендірілген толық ойластырылған және таразынан тақтикалық саясатты береді.

Осылайша, КР-дагы тілдік саясат ең алдымен казак тілін жаңандыруға, оның колдану аясын көңілкірдең сондай-ақ, орыс тілінің жалпы мәдениеттік қызметтің сактауга және Қазақстан халқының тілдерін дамытуға бағытталған. Тілдік саясат Қазақстанда тұратын ұлыстардың карым-катаңасындағы ең басты элемент болып табылады.

Әдебиеттер

1 Антонов С. Почти вдвое увеличилось число учащихся казахских школ за годы независимости республики // <http://newtimes.kz/society/7517-pochti-vdvoe-uvelichilos-chislo-uchashchikhsya-kazakhskikh-shkol-za-gody-nezavisimosti-respublikii> (05.02.2014).

2 Нысанбаева А.М. Развитие языковой политики в Казахстане // Казахстанская модель этнополитики: научное издание. – Алматы: Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан, 2002.

3 Тажілбаева С.Ж., Козырев Т.А., Государственность, язык, алфавит: пример Казахстана // «Центральная Азия и Кавказ», № 4 (52), 2007.

4 Козырев Т.А. Языковая ситуация в современном Казахстане: на середине брова // Сборник материалов конференции «Казахстанский опыт межэтнического и межконфессионального согласия: предложения для ОБСЕ (25.01.09)», Алматы: КИСИ при Президенте РК.

5 Фиерман У. Казахский язык теперь будет активно развиватьсяся, даже при полном сохранении роли русского языка в Казахстане - профессор Уильям Фиерман // <http://www.inform.kz/kaz/article/2292617> (06.08.2010). Fierman, W. (2006). Language and Education in Post-Soviet Kazakhstan: Kazakh-Medium Instruction in Urban Schools. The Russian Review, 65, 98-116. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-6524.2006.00467.x>

6 Jankowski, H. (2012) Kazakh in contact with Russian in modern Kazakhstan. Turkic Languages, 16, 1. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

7 Nazarbaev N.A. Выступление Президента РК на XIV сессии Ассамблеи народа Казахстана (Астана, 23 октября 2008 года) // <http://www.zakon.kz>

8 Козырев Т.А., Салыбаева К. Русские вкрапления в потоке казахской речи в условиях казахско-русского двуязычия // Вестник КазНУ им. аль-Фараби (Серия филологическая), № 8 (107), 2007.

References

1 Antonov S. Pochti vdvoe uvelichilos, chislo uchashchikhsya kazakhskikh shkol za gody nezavisimosti Respublikii // <http://newtimes.kz/society/7517-pochti-vdvoe-uvelichilos-chislo-uchashchikhsya-kazakhskikh-shkol-za-gody-nezavisimosti-respublikii> (05.02.2014).

2 Nysanbaeva A.M. Razvitiye jazykovoy politiki v Kazakhstane // Kazakhstanskaya model' etnopolitiki: Nauchnoe izdanie. Almaty: Kazakhstanskij institut strategicheskikh issledovanij pri Prezidente Respublikii Kazakhstan, 2002.

3 Tazhibaeva S.ZH., Kozyrev T.A., Gosudarstvennost, yazyk, alfavit: primer Kazakhstana // «Tsentral'naya Aziya i Kazakhstan», № 4 (52), 2007.

4 Kozyrev T.A. Yazykovaya situatsiya v sovremennom Kazakhstane: na seredine broda // Shornik materialov konferencii «Kazakhstanskij opyt mezhehnticheskogo i mezkhonfessional'nogo soglasiya: predlozheniya dlya OBSE (25.01.09)», Almaty, KISI pri Prezidente RК.

5 Fierman U. Kazakhskij yazyk teper' budet aktivno razvivatisya, dazhe pri polnom sokhranenii roli russkogo yazyka u Kazakhstane - professor Uilyam Fierman // <http://www.inform.kz/kaz/article/2292617> (06.08.2010). Fierman, W. (2006). Language and Education in Post-Soviet Kazakhstan: Kazakh-Medium Instruction in Urban Schools. The Russian Review, 65, 98-116. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-6524.2006.00467.x>

6 Jankowski, H. (2012) Kazakh in contact with Russian in modern Kazakhstan. Turkic Languages, 16, 1. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

7 Nazarbaev N.A. Vystuplenie Prezidenta RK na XIV sessii Assamblei naroda Kazakhstana (Astana, 23 oktyabrya 2008 goda) // <http://www.zakon.kz>

8 Kozyrev T.A., Salykbaeva K. Russkie vkrapleniya v potoke kazakhskoj rechi u usloviyah kazakhsko-russkogo dvuyazychiya // Vestnik KazNU im. al'-Farabi (Seriya filologicheskaya), № 8 (107), 2007.

Тажілбаева Сауле Жаксылықбаева, ЕҰУ им.Л.Н.Гумилева, филол.к., профессор кафедры тюркологии; Козырев Тимур Акынтьевич, филол.к., Халықаралық Түркі академиясының сарынысы, Astana kozyrev@ngs.ru

В статье дается описание языковой ситуации в современном Казахстане. Поднимаются проблемы связанные с ролью государственного языка в обществе. Показано, что языковая политика в современном Казахстане является эффективной и направлена на возрождение казахского языка, расширение сферы его применения. Ключевые слова: языковая политика, языковая ситуация, государственный язык, официальный язык.

Saula Tazhibayeva, L.N.Gumilov Eurasian National University Dr. Professor, Department of Turkology; Timur Kozyrev International Turkic Academy.

The paper proposes a review of a language situation in modern Kazakhstan, which was changed for the years of independence since 1991 and is considered to be effective with respect to the language policy.

A special emphasis is laid on the problem of the Kazakh language – the state language of the Republic, the authors try to show the ways out of the problem.

Key words: language policy, language situation, state language, official language.

Редакция 04.03.2016 кабылданды.

ӘОЖ 811.512.122

Ж.С. ТАЛАСПАЕВА¹, Ж.Т. КАДЫРОВ²

¹ филол.к., М.Козыбаев атындағы СКМУ профессоры¹,
² филол.к., М.Козыбаев атындағы СКМУ профессоры².

Петропавл қ., Қазақстан

ЖЫРАУ ШЫГАРМАЛАРЫНЫҢ КОРКЕМДІК ЕРЕКШЕЛІГІ

Мақалада Солтүстік-Казақстан опірінің тұмасы, қазак халқының ХҮП гасырындағы жартысы мен ХҮП гасырындағы бірнеше жартысында омір сүрген ақын-жырау, халық батырларының бірі – Қожаберген Толыбайсыныштың дара тұлғасы, сүреткерлік шеберлігі зерттеледі. Коркем әдебиеттегі тенеу мен қайтамаштар тұралы көрінісінде олар ойнайды, жырау шығармаларында коркемдік-стиліндегі қызметтің маңыздылығын көрсетті.

Түйін сөздер: коркемдеу тәсілдері, ұлттық құйылдырылғыштар, эстетикалық тәсіл, авторлық идея, образдық-бейнелік сөздер, тарихи оқиға.

Қазак халқының ХҮП гасырындағы екінші жартысы мен ХҮП гасырындағы бірнеше жартысында омір сүрген ақын-жырау, аскері колбасшы Қожаберген Толыбайсыныштың шығармаларында халықтық мұраны, достурлік маленет, ұттық тіл мүмкіндіктерін көз түрлөрде колданған. Олар соудың ериктегі омір шыңындары, әсіресе тарихи ешшілдік калам тербелен жырау үшін сол замандағы ақын да болса шындықты, киын да болса уакытын көрсетуге көзине зор мүмкіндік болды.

Қожаберген шығармаларының сипатты оның өзіне тән олел ориентири, мазмұндың тәрілділіктерінде олар заманалық соғз алемінен құралады. Ақын шығармалары – бір гана кезеңін, олай омір сүрген органды, айнасы емес, олар заманалық мәселелердің жағынан азаттықтың күйінде ойнайды, көркем олар деңгелінде көтөрілген соғз